

HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) YOLCULUKLARINDA HANIMLAR

FATMA KARTAL
MEB, DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ
ÖĞRETMENİ

ÖZET

Hiz. Peygamber (sas) ziyaret, ticaret, sefer, tebliğ, hicret ve cihâd gibi pek çok sebeple yolculuğa çıkmıştır. Bu yolculuklarındaki kabilelerde kendi hanımlarından olduğu gibi başka hanım sahabîler de olurdu. Hiz. Peygamber'in seyahatleri üzerinden onun bazı sünnet ve uygulamalarını daha iyi anlaşılması amacıyla yolculukta hanımları ve yolculuk esnasındaki durumlarını ele almak gerekmektedir. Bu bağlamda İslam kaynaklarındaki bazı rivayetleri inceleyerek Hiz. Peygamber'in yolculuklarında sahabî hanımların hallerini anlamaya çalışmak da elinizdeki makalenin hedefleri arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hiz. Peygamber, Kadın, Yolculuk, Ulaşım, Deve.

WOMEN IN THE
JOURNEYS OF THE
PROPHET MUHAMMAD
(Pbuh)

ABSTRACT

The Prophet Muhammad (pbuh) joined and led several journeys for many reasons with the purpose of visiting, trading, expedition, calling for his mission, and migration. In these journeys, there would be his wives accompanying him, his companions' wives, and his other women companions. In order to better understand the Sunnah and its practices through the travels of the Prophet, we need to see the women party who are a part of these journeys and their status as a whole. In this context, I have tried to understand the journeys of the woman companions of the prophet by addressing the narratives in the İslâmîc sources about the prophets' wives during these journeys.

Keywords: Prophet Muhammad, Woman, Travel, Transportation, Camel.

Giriş

Az. Peygamber'in (sas) doğup büyüdüğü ve hicret öncesi İslam'ı tebliğ ettiği Mekke, coğrafi olarak önemli ticaret güzergâhlarının merkezinde yer almaktaydı. Bu bağlamda Mekke, ticaretin ayrılmaz bir parçası olan uzun ve zahmetli yolculukların yapıldığı ehemmiyetli istasyonlarından. Kuşkusuz Hz. Peygamber'in içine doğduğu bu ortam onun erken yaşlarından itibaren kendini bu tür ticârî yolculukların içerisinde bulunmasına vesile olmuştur. Daha sonra ki yıllarda Hz. Peygamber'in Mekke'nin soylu bir hanımı olan Hz. Hatice ile evliliğine bu tür bir ticârî faaliyetin vesile olduğu malumdur.^[1] Hz. Muhammed'in (sas) peygamber oluşundan sonra yolculuklarının daha çok tebliğ, cihâd, hicret, ibadet gibi amaçlarla gerçekleştiği söylenebilir. Aynı şekilde dönemin şartları ve Mekke'nin konumu gereği erkekler gibi kadınların hayatlarında da yolculuk ve seyahatin önemli bir yeri vardı. Özellikle İslamiyet'ten sonra hicret etmek, cihâd için yapılan seferlere katılmak, hac ve umre gibi ibadetlerde bulunmak üzere Hz. Peygamber'in eşleri dâhil, hanımlar da pek çok yolculukta bulunmuşlardır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in hayatını tarihsel açıdan okuduğumuzda hanımların yolculuklarda, daha çok öne çıkan kısımlarıyla durumlarını tespit meselesi ehemmiyet arz etmektedir.

[1] İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Eyyûb el-Himyerî (218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. M. Muhyiddin Abdulhamid, I-IV, Beyrut 1401/1981, I, 203-204; İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. ez-Zühri (230/845), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-IV, Beyrut 1968, I, 129-134.

Yolculukta Ulaşım ve Hanımlar

Elbette yolculuk denilince akla ilk gelen binektir. Binek yolculuğun ilk hazırlık aşamasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda Arap yarımadası söz konusu olunca çöl ikliminin zorlu şartlarına dayanabilecek en uygun ulaşım hayvanı deve-dir. Deve ile beraber at, eşek ve katır gibi hayvanlarında binek olarak kullanıldığını bilinmektedir. Ancak uzun ve sıcak çöl yolculuklarında kervan ve kabilelerin yegâne akla gelen bineği deve-dir. Deve uzun yolculukların en konforlu bineği olmakla beraber zaman zaman sevk ve idaresi oldukça zor olabilen bir hayvandır. Nitekim kimi rivayetlerde pek çok sahabînin yolculuk esnasında develerin yol açtığı olumsuz olaylarına rastlamaktayız.^[2] Ayrıca devenin yorulduğu zaman yavaşlaması veya durup çökmesi ve ilerlememesi de söz konusudur.^[3] Hanımların deve ile yolculuklarına baktığımızda hevdec veya mahfe içinde yolculuk ettiklerini görüyoruz.^[4] Hz. Peygamber'in hanımları da deveye doğrudan bindirilmeyip hevdec içinde seyahat ederlerdi. Görevli, hevdecı devenin üstüne koyar, iple bağlar ve deveyi salardı. Sonra devenin yularından tutup deveyi çekerdı. Hz. Peygamber'in hanımları kabiledeki insanların arasında değil yan taraflarından götürülürdü. Hanımlara belli mesafeden fazla yaklaşan olursa uzaklaştırılırdı. Resûlullah (sas) yolculuk esnasında ara sıra hanımlarının yanına gelir, onlara yakın seyrederdi.^[5]

Hz. Peygamber Mustalikoğulları gazvesine gideceği vakit kendisine Hz. Âişe ve Hz. Ümmü Seleme refakat etmişti. Hz. Âişe bu yolculuğa çıkarken deveye binişini şöyle anlatır: “Devem eyerlenince mahfeme oturmuş-tum. Sonra beni taşıyan görevliler gelmiş, beni deveye yüklemişlerdi. Mahfenin alt tarafından tutup kaldırmış, devenin sırtına koymuşlardı. Onu ipleriyle bağladıktan sonra da devenin başından tutup onu çekmişlerdi.”^[6] Konak yerine gelince mahmili devenin üzerinden indirip yere koymuşlardı.^[7] Hz. Peygamber'in hanımlarını deveye bizzat kendisinin

[2] Buhârî, “Cenâiz”, 20.

[3] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 108.

[4] Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer (207/822), *Kitâbü'l-Meğâzî*, thk. Marsden Jones, I-III, Beyrut 1989, II, 427. Hamutlar üzerine monte edilen ahşap çubukların birbirine tutturulması ve üzerinin örtülmesiyle meydana getirilmiş, özellikle kadınların rahat yolculuk yapmasını sağlayan küçük odaya “hevdec” veya “mahfe” adı verilir. Bkz. Önkal, Ahmet ve Bozkurt, Nebi, “Deve”, *DİA*, İstanbul 1994, IX, 224.

[5] Vâkıdî, *Meğâzî*, II, 427-428.

[6] İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 342; Vâkıdî, *Meğâzî*, II, 426-428.

[7] Buhârî, “Şehâdât”, 15.

bindirmesine örnek olacak hususi bir olay da Safiyye validemiz ile Hz. Peygamber arasında gerçekleşmiştir. Nitekim Hz. Peygamber, Hayber seferi dönüşü yolda Safiyye validemizle evlendi. Evlendikten sonra yola çıkılacağı zaman Safiyye validemizin örtünmesi için bir örtü istedi. Safiyye validemiz örtündü. Sonra Safiyye validemizin deveye binmesi için deveyi ona yaklaştırıp, üzerine basıp deveye çıkması için de baldırını kaldırır. Hz. Safiyye de nezaketen ayağıyla basmak istemeyip dizini Hz. Peygamber'in baldırının üzerine koyarak deveye binmiştir.^[8]

Yolculuklarda develer şiir ve neşidelerle yürütülür ve hızlandırılırdı. Hz. Peygamber de bir seyahatte ona hizmet eden Enceşe ile gidiyordu. Enceşe kadınların bindikleri develeri güzel neşideler okuyarak sevk ediyor ve hızlı yürütüyordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber *“Yavaş ol. Cam gibi olan kadınların develerini hızlı yürütme.”* buyurdu.^[9] Ayrıca yolculuklarda hanımlar da binekleriyle çeşitli zorluklar yaşıyorlardı. Dolayısıyla binek hayvanına kızıp sinirlendikleri olurdu. Hatta bu gibi durumlarda kötü sözler söyleyip, lanet edilebiliyordu. Ancak binek hayvanına lanet edilmesi hoş karşılanmayan bir davranıştı. Böyle yapıldığında Hz. Peygamber artık o hayvana binilmemesi gerektiğini söylemekteydi. Hz. Peygamber'in seyahatlerinden birinde Ensar'dan bir kadın dişi bir deve üzerinde yolculuk yaparken deveye lanet edince Hz. Peygamber: *“Bu devenin üzerindeki alıp, deveyi bırakınız. Çünkü o lanetlenmiştir.”*, *“Üstünde lanet bulunan bir dişi deve bize arkadaşlık etmez- yahut etmesin!”* buyurunca artık o deve kendi hâline bırakılmıştı.^[10]

A. Hanımların Cihâd-Gaza Amaçlı Yolculukları

İslâm tarihinde hanımlara cihâd farz olmamakla birlikte, yaralıları tedavi etmek, yiyecek ihtiyacı, su temini gibi önemli vazifelerde bulunmak üzere gazâ ve seferlere katıldıklarını görüyoruz.^[11] On iki gazveye katılan bir sahâbînin hanımının onunla bu seferlerin altısına katılmış olduğu bilinmektedir. Bu hanım *“Biz hastalara bakıyor ve yaralılara ilaç yapıyorduk”*

[8] Vâkıdî, *Meğâzî*, II, 675; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 116; VIII, 121; Buhârî, “Buyû”, 111; Müslim, “Nikâh”, 87.

[9] İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 430; Buhârî, “Edeb”, 95, 116; Müslim, “Fedâil”, 70.

[10] Müslim, “Birr ve's-Sıla ve'l-Âdâb”, 80, 82.

[11] Buhârî, “Cihâd ve's-Siyer”, 66; Tirmizî, “Siyer”, 8. Daha geniş bilgi için bkz. Öztürk, Levent, *Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, Ayışığı Kitapları, İstanbul 2001, s. 175-179.

diyerek seferde kadınların yapmış olduğu vazifelerden bahsetmiştir.^[12] Hz. Peygamber ile beraber Uhud'a on dört hanım sahâbî iştirak etmişti. Resûlullah'ın (sas) kızı Hz. Fâtıma^[13] ve eşi Hz. Âişe^[14] de onların arasındaydı. Onlar da su ve yiyecek taşıyorlar, yaralıların tedavisi için yardım ediyorlardı. Ayrıca Hz. Peygamber ile beraber Hayber Gazvesi'ne yirmi kadar hanım sahâbî katılmıştı. Bunların arasında bulunan Abdullah b. Üneys'in hamile olan eşi yolda doğum yapmıştı. Abdullah b. Üneys Resûlullah'a (sas) durumu haber verince Resûlullah (sas): *"Onun için birkaç hurma ıslat. İyice yumuşayınca kadar suda beklet; sonra ona içir."* buyurmuştur.^[15]

Hanımların da cihâd isteğiyle uzak yolculuklara katlanarak sefere çıkmak için Allah Resûlü'nden (sas) dua talep etmeleri dikkat çekici olsa gerektir. Ümmü Harâm'ı^[16] ziyarete giden Hz. Peygamber, onun evinde bir müddet uyudu. Bir müddet sonra gülererek uyanınca, Ümmü Harâm, Hz. Peygamber'e bunun sebebini sordu. Resûlullâh (sas) *"Bana rüyamda ümmetinden birtakım insanların şu engin deniz üstünde tahtlarına kurulmuş hükümdarlar ya da hükümdarların tahtlarına yaslanır gibi gemilere ihtişamlı kurularak Allah yolunda deniz harbine gittikleri gösterildi."* buyurdu. Bunun üzerine Ümmü Harâm'ın *"Ya Resûlallah! Beni de o deniz gazilerinden kılması için Allah'a dua ediver!"* demesi üzerine Hz. Peygamber Ümmü Harâm için dua etti ve tekrar yattı. Bir müddet daha uyuduktan sonra yine gülererek uyanı. Ümmü Harâm bu kez de Hz. Peygamber'in gülme sebebini sorunca *"Ümmetinden yine birtakım insanlar bana meliklerin tahtlarına kuruldukları gibi debdebeli bir kafiye hâlinde Allah yolunda gazâyâ gider halde gösterildi"* buyurdu. Ümmü Harâm bu sefer de *"Ya Resûlallah! Beni de o mücahidlerden kılması için Allah'a dua ediver!"* dedi. Hz. Peygamber de: *"Sen binicilerden (yani gazilerden)sin."* buyurdu. Bu rivâyetin devamında Enes b. Mâlik'in *"Hakikaten Ümmü Harâm, Muâviye b. Ebî Süfyân'ın Şam valiliği zamanında ve onun kumandasında 28/648-49 yılında düzenlenen Kıbrıs seferi için gemiye binip karaya çıktığı zaman binitinden düşerek Allah yolunda şehit olmuştur"* diye ilave etmektedir.

[12] Buhârî, "İdeyn", 20; "Cihâd ve's-Siyer", 65-67.

[13] Öztürk, s. 96-98.

[14] Vâkîdî, Meğâzî, I, 249-250; Öztürk, s. 84.

[15] Vâkîdî, Meğâzî, II, 686-687; Öztürk, s. 82-83.

[16] Resûl-i Ekrem ile arasında süt veya soy bakımından teyze-yeğen ilişkisi vardı. Bazı âlimlere göre Ümmü Harâm, Hz. Peygamber'in süt teyzelerinden biriydi, bazılarına göre ise aralarında babası veya dedesi yönünden süt teyzeliği bulunmaktaydı. Bkz. Kandemir, M. Yaşar, "Ümmü Harâm", DİA, İstanbul 2012, XLII, 321.

Hanım sahabîlerin gazve ve seriyyelere katıldığını bilmekle beraber Resûlullah'ın uygulamasında gazve ve seriyye için hazırlanan birlik öncelikli olarak erkeklerden oluşturulmaktaydı. Buna rağmen kimi rivâyetlerde zaruri durumlar dışında kadınların, cihâd niyetine hac ibadeti yapmalarının daha faziletli olacağı belirtilmiştir. Şöyle ki, Hz. Âişe bir gün Hz. Peygamber'e: *"Ya Resûlallah! Biz cihadı en faziletli amel olarak görüyoruz. Biz cihada çıkamaz mıyız?"* diye sorar. Bu soru üzerine Allah Resûlü (sas) *"Fakat (sizin için) cihadın en faziletlisi kabul olunmuş (mebrûr) hacdır."* buyurur.^[17]

B. Hz. Peygamber'in Hanımlarının Yol Arkadaşlığı

Klasik İslâm tarihi kaynaklarında Hz. Peygamber'e seferlerde eşlik eden eşleriyle ilgili pek çok olay ve malumat bulunmaktadır. Öncelikle Hz. Peygamber'in bir seyahate çıkmadan önce ona eşlik edecek olan hanım(lar)ını tespit ettiği görülür. Bu seçimi, bazen onların isteğine göre bazen de kura yoluyla yapmayı adet edinmişti.^[18]

Hz. Peygamber'in onlarla seyahat esnasında sohbet etmesi,^[19] konakladığı zamanlarda başını eşlerinin dizlerine koyarak uyuması,^[20] seyahat esnasında ortaya çıkan olaylarla alakalı onların görüş ve fikirlerine başvurarak istişare etmesi^[21] dikkate çekici hususlardır. Hz. Aişe'nin şu örneği, Hz. Peygamber'e eşlerinin yol arkadaşlığı yapmasına açıklık getirecek güzel bir örnektir. Bir gün Hz. Peygamber bir sefere giderken hanımlarından Hz. Âişe ve Ümmü Seleme beraberindedir. Yola çıkmadan çekilen kura neticesinde Hz. Âişe ve Ümmü Seleme'nin bu yolculuğa katılacağı kesinleşmişti. Nihâyet yolda yumuşak, hoş erâk ağacı bulunan bir mevkie geldiklerinde konaklarlar. Resûlullah (sas) burada Hz. Âişe'ye *"Ey Âişe! Yarışmaya var mısın?"* der. Hz. Âişe bu teklifi kabul edince yarışmaya başlarlar. Resûlullah Hz. Âişe'yi geçerek koşuyu kazanır. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Hz. Âişe ile yaptıkları bir yarışmaya göndermede bulunarak, *"Bu, daha önce beni geçtiğin yarışmaya karşılık olsun."* demiştir.^[22]

[17] Buhârî, "Cihâd ve's-Siyer" 1, 61.

[18] İbn Hişâm, es-Sire, III, 342; Vâkıdî, Meğâzî, II, 426; Buhârî, "Tefsîr", 219; "Nikâh", 98; Müslim, "Tevbe", 56.

[19] Buhârî, "Nikâh", 98.

[20] Vâkıdî, Meğâzî, II, 426-427.

[21] Vâkıdî, Meğâzî, II, 613.

[22] Vâkıdî, Meğâzî, II, 427.

Yolculuk esnasında develerin rahatsızlanması sonucu ilerleyememesi gibi yolculuk hallerinin ortaya çıkardığı aksaklıkların giderilmesi için yardımlaşmak yol arkadaşılığının bir gereğidir. Vedâ haccına gideceği zaman Resûlullah (sas), bütün hanımlarını beraberinde götürmüştü.^[23] Yolculuk esnasında Safiyye bint Huyeyy'in bindiği deve hastalandı. Hz. Peygamber'in diğer eşi Zeyneb bint Cahş'ın yanında yedek bir deve vardı. Resûlullah (sas) ona: "*Safiyye'nin devesi hastalandı, senin develerinden birini ona versen?*" buyurmuştur.^[24]

Bunlardan başka Hz. Peygamber'in seyahatlerde eşleriyle ve yol arkadaşlarıyla beraber yaşadığı bazı olaylara, Kur'an-ı Kerim'de yer verildiğini görebiliriz. Yolculuk halinde yaşanan bu olayların pek çok kapalı konuyu aydınlattığı da malumdur. Bunların en başında teyemmüm ayeti^[25] gelmektedir. İlgili ayet, Hz. Âişe'nin bir sefer esnasında kolyesini kaybetmesi ve kolyenin aranması için suyun olmadığı bir yerde beklenmesi üzerine nazil olmuştur.^[26] Yine İslâm tarihinde ve Hz. Peygamber ile eşi Hz. Âişe için önemli bir yere sahip olan İfk hadisesi^[27] hem hanımların seyahatteki hallerine dair hem de Hz. Peygamber'in seyahatine dair bilgileri barındırmakta olup bu hadise ile ilgili Kur'an-ı Kerim'de ayetler yer almaktadır.^[28]

Resûlullah'ın (sas) yolculuğun zorluk ve sıkıntı olduğunu ve yolculuk sebebi olan iş tamamlanınca hemen geri dönülmesi gerektiğine dair tavsiyeleri bulunmaktadır.^[29] Bu tavsiye ve hatırlatmalarından bazıları hanımların yolculuğa tek başlarına çıkmamaları ile ilgili olup Resûlullah'ın (sas) bu bağlamda sözleri vardır; "*Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kadının üç gün ve daha fazla sürecek olan bir sefere çıkması caiz değildir.*

[23] İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 206.

[24] İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 126-127. "Fakat Zeyneb, 'Şimdi ben bu yedek deveyi, şu Yahudi kadına mı vereceğim?' diyerek Hz. Peygamber'i üzecek bir söz sarf etti. Hadislerde Hz. Peygamber'in Zeyneb'in bu sözüne çok kızdığı ve üç ay dargın kaldığı söylenmektedir." Bkz. Koçyiğit, Tahsin, *Hz. Peygamber'in Gündelik Hayatı Hurma, Deri, Deve*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2016, s. 234.

[25] Máide, 5/6.

[26] Buhâri, "Teyemmüm", 1.

[27] İbn Hişâm, *es-Sire*, 341-349; Vâkidi, *Meğâzi*, II, 427; Taberî, Ebû Câfer Muhammed b. Cerir (310/922), *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülûk (Târihu't-Taberî)*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, I-XI, Beyrut ts, II, 610-619; Buhâri, "Tefsîr", 219; "Meğâzi", 171.

[28] Nûr, 24/11-26.

[29] Hz. Peygamber: "Sefer azaptan bir parçadır. O sizden herhangi birinizin yemesine, içmesine, uykusuna mâni olup intizamını bozar. Yolcu sefere ait işlerini bitirince ailesine dönmeyi çabuklaştırsın." buyurmuştur. Bkz. Buhâri, "Umre", 19; Müslim, "İmâre", 179.

Şayet beraberinde ya babası ya erkek kardeşi ya kocası yahut oğlu veyahut bir mahremi bulunmalıdır!"^[30] Başka bir rivayette Allah Resûlü; "Bir kadın Kâdisiye'den devesinin üzerinde binip, bu Beyt'i (Kâbe) ziyaret edecek; hem de kimseden de korkmayacak"^[31] diyerek kadınların ilerleyen zamanlarda en azından Müslümanların yaşadıkları bölgelerde rahatça seyahat edebilme imkânını elde etmesi gerektiğini belirtmektedir.

Bir gün bir adam gelip Hz. Peygamber'e yoldan şikâyetinde bulundu. Hz. Peygamber beraberinde bulunan Adıyy b. Hâtim'e, "Ey Adıyy! Sen Hîre şehri ni gördün mü?" dedi. Adıyy b. Hâtim, Hîre'yi görmediğini ancak orası hakkında haberler duyduğunu söyleyince Hz. Peygamber: "Eğer ömrün uzun olursa, bilesin ki hevedci içinde yolculuk eden kadının Hire'den hareket edip Allah'tan başka hiç kimseden korkmaksızın ta Kâbe'yi tavaf edeceğini göreceksin" buyurdu. Buna karşın Adıyy şöyle demiştir; "Ben buna şaşırarak kendi kendime, beldelerde fitne ve fesat ateşini tutuşturmuş olan Tayy kabilesine mensup yol kesiciler nerede olacak peki!" dedim. Hz. Peygamber buna cevaben, "Yemin olsun eğer ömrün uzun olursa, (göreceksin) muhakkak ki Kısra'nın hazineleri feth olunacaktır" buyurdu. Bunun üzerine Adıyy şöyle demiştir: "Ben Hire'den hevedci içinde yolculuğa çıkıp, Allah'tan başka hiç kimseden korkmaksızın ta Kâbe'yi tavaf etmeye gelen kadını gördüm. Ben kendimi Kısra b. Hüzmüz'ün hazinelerini fetheden ordunun içinde buldum."^[32]

Bu bağlamda hem hanımların kendi başlarına yolculuklarda yaşadıklarına örnek olacak hem de ayet inmesine vesile olan hicret dolayısıyla yaşanan şu hadise ilginçtir. Hudeybiye Barış Antlaşması sonrasında gizlenerek Medine'ye hicret eden erkek ve kadınlar olmuştur. Muhâcir kadınlardan birisi olan Ümmü Külsûm bt. Ukbe b. Ebî Muayt'ın hicreti de bu anlamda zorluklarla mücadele ederek gerçekleşmiştir. Kendisi yaşadıklarını şöyle anlatmıştır: "Ben, ailemin yaşadığı ve bize ait olan, Ten'im veya el-Hashâs taraflarında bir bozkıra çıkardım. Orada üç gün, bazen de dört gün kalır, sonra aileme dönerdim. Benim gidişimi kimse tuhaf karşılamıyordu. Nihâyet (hicret için) çıkmaya karar verdim. Bir gün Mekke'den bozkıra gider gibi çıktım. Beni yolcu eden şahıs dönünce, yürüdüm ve yola yetiştim. Baktım Huzâ'a'dan bir adam bana, 'Nereye gidiyorsun?' dedi. Ben 'İhtiyacım var. Neden soruyorsun? Sen

[30] Buhârî, "Taksirü's-Salât", 4; Müslim, "Hac", 417.

[31] İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 246-249.

[32] Buhârî, "Menâkıb", 25.

kimsin?’ dedim. Adam; ‘Ben Huzâ’a’dan biriyim.’ dedi. Adam, ‘Huzâ’a deyince, ona güvenmeye başladım. Çünkü Huzâ’a Resûlullah’ın (sas) tarafında yer almıştı. Bu yüzden kendisine, ‘Ben Kureyşli bir kadınıym. Resûlullah’a (sas) kavuşmak istiyorum; ancak yolu bilmiyorum.’ dedim. Adam ‘Biz gece-gündüz yol bilen insanlarız. Seni Medine’ye ulaştırınca-ya kadar sana arkadaşlık yaparım.’ dedi. Sonra bir deve getirdi; deveye bindim. Adam deveyi güdüyordu. Fakat vallahi, benimle bir tek kelime bile konuşmadı. Nihâyet deveyi çöktüğünde benden uzakta duruyor, deveden indiğimde, gelip deveyi ağaca bağlıyor ve benden uzakta durup ağacın yanına gidiyordu. Akşam olunca yem vermeden deveyi durduruyor, onu yaklaşıyor ve benden yüz çeviriyordu. Ben bindiğimde devenin başından tutuyor ve ininceye kadar da arkasına bakmıyordu. Medine’ye ulaşınca kadar yolculuk bu şekilde devam etti. Allah böyle arkadaşını hayırla mükâfatlandırır. Ümmü Külsüm, ‘Huzâ’a ne iyi bir kabiledir!’ derdi.”^[33]

Ancak bilindiği üzere; Hudeybiye bir sulh antlaşmasıydı ve şartları gereği velisinin izni olmadan Mekke’den Medine’ye gelecek herhangi biri geri çevrilecekti. Yani Mekkelilere geri verilecekti. Bu durum karşısında Ümmü Külsüm, “Ey Allah’ın Resûlü! Ben dinim için sana kaçtım. Beni onlara geri verme! Aksi takdirde dinimden döndürürler ve bana işkence yaparlar. İşkenceye dayanamam. Ben bir kadınıym, kadınların zafiyetini de bilirsin. Görüyorum ki, iki adamı müşriklere geri çevirmişsin; hatta onlardan birisi gitmek istememiş. Ben ise bir kadınıym.” demiştir. Bunun üzerine Resûlullah (sas), “Allah kadınlar hakkındaki şartları bozdu ve onlar hakkında Mümtöhine Suresi’ni^[34] indirdi. Allah bu konuda herkesin razı olacağı bir hüküm vermiştir.” buyurarak Mekke’den gelen erkekleri geri çevirmiş, ancak kadınları muhâcir kabul etmiş, geri göndermemiştir.^[35]

[33] Vâkıdî, Meğâzî, II, 629-630.

[34] Mümtöhine, 60/10: “Ey iman edenler! Mümin kadınlar muhacir olarak size geldiklerinde, onları imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilir. Eğer siz onların inanmış kadınlar olduklarını anlarsanız, onları kâfirlere geri göndermeyin. Çünkü Müslüman hanımlar kâfirlere helal değillerdir. Kâfirler de Müslüman hanımlara helal olmazlar. Mehîr olarak harcadıklarını onlara (kocalarına geri) verin. Mehîrlerini verdiğiniz takdirde, bu kadınlarla evlenmeniz size bir günah yoktur. Müşrik karılarınızın nikâhlarına tutunmayın. (Zira bu nikâhlar ortadan kalkmıştır.) Onlara harcadığımız mihri, (evlendikleri kâfir kocalarından) isteyin. Kâfirler de (İslâm’ı kabul eden ve sizinle evlenen eski hanımlarına) harcamış oldukları mihri (sizden) istesinler. Bu, Allah’ın hükmüdür. O, aranızda hüküm veriyor. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”

[35] Vâkıdî, Meğâzî, II, 630-631; İbn Sa’d, et-Tabakât, VIII, 230.

Ayrıca hanımların kendi başlarına, ibadet etmek için gidilmesi tavsiye edilen yerlere^[36] gitmeleri ile ilgili gerçekleşen şu hadise de yolculuğun zorluklarından uzak durmanın gerekliliği ile irtibatlandırılarak anlaşılabilir: Hz. Peygamber'in hanımlarından Meymûne validemiz Mekke'nin fethi gerçekleşirse Beytül-Makdis'te namaz kılmayı nezir ettiğini söylediğinde Resûlullah (sas) buna gücünün yetmeyeceğini söylemiştir. Fakat Meymûne validemiz yanına bir muhafız alarak gidebileceğini söyleyince: Hz. Peygamber arada Rûm devletinin olduğunu söyleyip, biraz yağ göndermesini ve orada kandil yakılmasını sağlarsa, oraya gitmiş gibi olacağını belirtmiştir.^[37] Bunun üzenine Meymûne validemiz vefat edinceye kadar böyle yaptığı gibi, vefatından sonrası da bu uygulamanın devamını vasiyet etmiştir.^[38]

Sonuç

İslam, yaklaşık yirmi üç yıla yakın bir sürede Kur'an-ı Kerîm vahyinin tamamlanmasıyla kemale ermiştir. Bu süreçte Hz. Peygamber'in hayatındaki her aşama yaşanan her hadise bizler için İslam'ın anlaşılmasını ve bugüne aktarılmasını kolaylaştıran birer köprü gibidir. Bizler İslam'ı Hz. Peygamber üzerinden Hz. Peygamber'i de sahabîleri üzerinden tanımaktayız. Bu bağlamda İslamiyet'in inşa sürecinde hanım sahabîleri ve en başta ümmetin annelerini tanımak hem hanımların İslam'ın yaşanarak yazıldığı dönemdeki durumlarını ve konumlarını hem de İslamiyet'i daha iyi tanımamızı sağlamaktadır. Mekke halkı coğrafi şartlar gereği ticaret üzerinden bir hayat sürüyorlardı. Bu ticarî hayat toplumunda Hz. Hatice gibi tüccar hanımların da yetişmesini sağlamıştı. Yani İslamiyet öncesinden itibaren gerek ticarî yaşam gerek coğrafyanın çöllerle çevrili olması hanımlarında uzun yolculuklar gerektiren bu yaşam şartlarına uyumlu yetiştiklerini göstermektedir. Ancak İslamiyet ile beraber hanımların yolculuk sebepleri İslamiyet öncesine göre daha da artmıştır diyebiliriz. Çünkü ticaret, ziyaret gibi sebeplere cihâd, ibadet, hicret gibi sebepler de eklenmiştir. Bu durum bizlerin o dönemdeki hanımlar hakkında bilgi edinebileceğimiz rivâyetlerin artmasına vesile olmuştur. Ayrıca yolcu-

[36] Allah Resûlü'nün (sas) insanlara ziyareti tavsiye ettiği meşitler şunlardır: "Şu üç meşid-den başkasına sevap maksadıyla sefer için yükler bağlanmaz: Benim şu meşidim, Mescid-i Harâm ve Mescidu'l-Aksâ" Bkz. Buhârî, "Fadli's-Salâti fi Mescidi Mekke ve'l-Medine", 1; Müslim, "Hac", 511.

[37] Vâkidi, *Meğâzi*, II, 866-867.

[38] Vâkidi, *Meğâzi*, II, 867.

luk halinde yaşanan olaylara şahid olanların sayısının arttığını düşündüğümüzde yolculukları dolayısıyla hanımlar ile ilgili bilgi edineceğimiz pek çok rivâyet oluşmuştur. Bizler çalışmamızda Hz. Peygamber'in yolculuklarında hanımlarının yol arkadaşlığını, yolculukta hanımların deveye binme uygulamalarını, hanımların yolculuğa dair hatıralarını ve hanımların gazâ, cihâd gibi savaş ortamlarında bulduklarında nasıl bir vazife üstlenerek orada olduklarını, yolculukta yaşanan olaylardan doğan fikhî hükümlerin olduğunu gördük. Kaynaklarımızda bu kapsamda bizlere yeni bilgiler katacak ve anlam haznemizi genişletecek pek çok rivâyet bulunmaktadır.

Kaynakça

- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrahim b. Muğîra (256/870), *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, çev. Mehmed Sofuoğlu, I-XVI, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2009.
- Erol, Ahmet, *Klasik İslâm Döneminde Ulaşım*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2006.
- Fazlurrahman, *Siret Ansiklopedisi*, çev. Yusuf Balcı v. dğr., I-VI, İnkılâb Yayınları, İstanbul 1990.
- Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, çev. Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul 2015.
- _____, "Hudeybiye Antlaşması", *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, ss. 297-299.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Eyyûb el-Himyerî (218/833), *es-Siretü'n-Nebeviyye*, thk. M. Muhyiddin Abdulhamid, I-IV, Beyrut 1401/1981.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. ez-Zührî (230/845), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-IV, Beyrut 1968.
- Kandemir, M. Yaşar, "Ümmü Harâm", *DİA*, İstanbul 2012, XLII, ss. 321-322.
- Kartal, Fatma, *Hz. Peygamber (sav)'in Seyahat Hayatı*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara SBE, İstanbul 2019.
- Koçyiğit, Tahsin, *Hz. Peygamber'in Gündelik Hayatı Hurma Deri Deve*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2016.
- Komasyon, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri*, I-IV, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003.
- Müslim, İbn'l Haccâc el-Kuşeyrî en-Niysâbü'rî (261/857), *Sahîh-i Müslim ve Tercemesi*, çev. Mehmed Sofuoğlu, I-VIII, İrfan Yayınevi, İstanbul 2014.
- Önkâl, Ahmet ve Bozkurt, Nebi, "Deve", *DİA*, İstanbul 1994, IX, ss. 222-226.

Öztürk, Levent, *Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, Ayışığı Kitapları, İstanbul 2001.

Taberî, Ebû Câfer Muhammed b. Cerîr (310/922), *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülûk (Târihü't-Taberî)*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, I-XI, Beyrut ts.

Tirmîzî, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemi (279/892), *Sünen-i Tirmîzî*, çev. Osman Zeki Mollamehmetoğlu, I-VI, Yunus Emre Yayınları, İstanbul.

Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer (207/822), *Kitâbü'l-Megâzî*, thk. Marsden Jones, I-III, Beyrut 1989.

